

# СТУПАНЪ

ВЪСНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецътъ. Годнишна цѣна е 5½ франи или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Извѣстие. — Трѣба да прочитаме. — Писма върху домашната икономика. — По народната економия. — За земията (почвата) и за нейното приготвяне да са обработватъ на нея различни жита, сѣидби и трева за добитакътъ. — Сиврица (phylloxera). — Обиране и сушене на овощията. — Подарокъ. —

Писма, дописки и съобщенията са изпращаждатъ до Д. В. Хранова въ Русчукъ и до Ив. П. Аженова въ Букурещъ. — Str. Sv. Anton No. 14.

## ИЗВѢСТИЕ.

Отъ 1. Юлия редакцията и администратията на в. „Ступанъ“ ще да са пренесе въ Русчукъ, слѣдователно нашите настоятели и премеранти трѣба да отправятъ писмата си до тоя градъ.

Д. В. Храновъ.

Видинъ, 1875, Майя 11.

## ТРѢБА ДА ПРОЧИТАМЕ.

Да ли ще да са намѣри измежду насъ нѣкой, който да не са е увѣрилъ още, че науката — тая наша спасителка — е потрѣбна за сѣкиго, че голѣма разлика има измежду учениятъ и неучениятъ, измежду знающиятъ и незнающиятъ, измежду онзи, който е прочиталъ разни поучителни и полезни книги, вѣстници и периодически списания и онзи, който нищо не е челъ? Да ли ще да са намѣри нѣкой, който може да откаже, че прочитанието, внимателното прочитание на разни полезни книги и вѣстници, не обогатява умътъ на човѣкътъ, не прави човѣкътъ да стои много по-горе въ умственното отношение отъ оние, които никакъ не хващатъ книгата въ ръка? Полезността

отъ прочитанието може да откаже само онзи, който мрази свѣтливата. Това е толкова истина, колкото е истина, че двѣ и двѣ правятъ четири. За това не трѣбать много доказателства. Разговорете са съ единъ такавъ човѣкъ, който са е занимавалъ и са занимава съ прочитание, разговорете са и съ единъ такавъ, който не обича прочитанието, който никакъ не чете, и вие ще да намѣрите една значителна разлика измежду единътъ и другиятъ. Вие ще да намѣрите, че пкрвиятъ са отличава съ възвишени чувства и идеи, съ здрави разсѣждения и съ високъ умъ, а вториятъ, който не само че нѣмахаберъ отъ свѣтътъ, но даже не знае нищо и за онова, що става около него, — той има ограниченъ умъ, не може да са впусне въ сериозни разисквания върху разни предмѣти и питанья, защото той не е прочелъ, не знае какво сж мислиле и писале за това или за онова ученията и опитните хора, не е умѣялъ да са възползува отъ умственните имъ произведения така, що то да би могаль и той да развие своя умъ. Съ малко думи, неговътъ умъ е неразвитъ.

А какъ не ще да са отличава онзи, който е прочиталъ умственните произведения на мнозина велики и знаменити мислителни; какъ не ще да са отличава той отъ оногова, който никакъ

нищо не е прочиталъ, когато той, т. е. любителътъ на прочитането са ползува сѣки единъ денъ отъ мѣдрите сѣвѣти, наставления, опити и пр. на оние учени личности, които сж са отдале и посвѣтили цѣлиятъ свой животъ на науката, да изучаватъ животътъ на хората, нуждите имъ, удовлетворението на тие нужди и пр. и пр., и то се за въ полза на човѣчеството; любителътъ на прочитането са разговаря съ цѣлъ свѣтъ, съ най-учените хора, ако и да са намира самъ въ своята скромна стая.

Натрупаниятъ отъ толкова вѣкове, —особенно отъ послѣднийо време,—умственъ капиталъ, достъпенъ за сѣкиго, който знае малко-много да чете и който желае да са ползува отъ този умственъ капиталъ за презъ животътъ си, е такава едно умствено богатство, което не са намалява, но са умножава се повече и повече. Това умствено богатство е днесъ на расположението на сѣкиго, стига да иска и да знае да са ползува отъ него. А защо да не иска? Кой е тоя, който не обича да знае повече нѣща? Кой не иска да бѣде по-уменъ, по-развитъ и по-отличенъ? Кой не желае да работи повече съ умътъ си, отъ колкото съ ръцете си, да премине по-честитъ животъ и съ по-малко трудъ? Сичкото това, безъ съмнѣние, желаеме; но съ сухо желание, безъ да искаме да си дадеме повечко трудъ за да станеме такива, безъ да са приготвиме, никога не можеме постигна това си желание. Не е ли дошло време да оставиме и ние веднашъ за винаги поговорката: „както е проживѣлъ безъ наука баща ми и дѣдо ми, така ща да проживѣя и азъ.“

Нека са не лѣжеме вече, че въ днешнийото време може да са проживѣе така, както сж проживѣле нашите стари. Времената са измѣняватъ, а и ние съ тѣхъ заедно са измѣняваме. Другите народи напредватъ въ развитието и образованието, и ние не трѣба да заоставаме, не трѣба да стоиме тамъ, до дѣто сме дошле. А що думаме? И ние напредваме въ криворазбранната цивилизация; по за тоя напредокъ ние не говориме.

Ние сме длѣжни да помислиме за умственното си развитие, а съ това заедно и за вещественното си подобряване. Тие двѣте сж тѣсно свързани помежду си, —едното безъ другото не може да бѣде сѣвършено, едното подпомага другото.

Не е доста да са онлакваме само, че алжнѣ-вериши нѣмало и не знамъ що си, а да стоиме съ крѣтосани рѣцѣ, отъ далечъ да глѣдаме и да чакаме да дойдатъ други да ни помогнатъ, за да поправиме умственното си и материално сѣстояние. Помогни си самъ и Богъ ще да ти помогне“, казва половицата.

За подобренито на нашите училища са е говорило доволно, и тука за тѣхъ нѣма да кажеме нищо; само ще да споменеме, че повечето отъ тие училищи, които излѣзватъ изъ училището и са залавятъ за търговия, занаяти или на друга нѣкоя работа, щомъ напуснатъ училището, захвърлятъ книгите на страна и, като изучили джното на книгата, не имъ са иска вече да поглѣднатъ или да хвапатъ въ рѣка книга или вѣстникъ. Онова, що сж понаучили въ училището, остава са тамъ, защото подиръ излизанието си изъ училището, нашите млади не смѣятъ вече да удовятъ книга, не са занимаватъ вече съ прочитание. Училището може да приготви човѣкътъ и да му покаже пътъ за самоосѣвършенствование, та когато излезе изъ училището, когато постѣпи въ практическийтъ животъ, да може да са развива се повече и повече. Комуто сѣрцето тѣгли да са осѣвършенствува, да напреднува, да знае какво става около него и далечъ отъ него, той не може да тѣрчи и не може да премине много време безъ да прочете нѣщо; щомъ му остане свободно време, залавя са за книгата. Прочитанието осѣвнѣ дѣто обогатява умътъ съ много и разни познания, но и не малко весели душата на оногова, който е обикналъ веднашъ книгите и вѣстниците. Има хора, които, като добили веднашъ вкусъ за прочитание, не могатъ да преминатъ день

езъ да прочетатъ нѣщо. Такавъ е-  
иптъ, който е жѣденъ за прочитаніе,  
ко искате да го накажете, не трѣба  
да го накажете, освѣнъ да  
затворите на едно уединено мѣсто  
да не му давате книги да чете; за-  
него най-голѣма мъка ще да бѣде,  
ко нѣма книги да чете. Напомняме си  
думите на единъ професоръ, който бѣше  
много трудолюбивъ и който страстно  
обичаше прочитаніето, като разска-  
ваше веднашъ за трудолюбието, за за-  
ниманіето и за прочитаніето, каза, че  
за него най-голѣма мъка е да го ли-  
патъ отъ удоволствието да работи, да  
чете или да пише. И наистина, поз-  
нато бѣше по работата му и по зна-  
ніята му, че неговото трудолюбие и  
занимание не сѣ отишле напразно.  
Такивато са обогатяватъ и умствено,  
и материално. Прочетете животътъ на  
Вениамина Франклина, и ще да са у-  
вѣрите въ истинността на думите ни.  
Много такива примѣри имаме, но мал-  
цина сѣ оние, които искатъ да са воз-  
ползуватъ отъ тие примѣри.

Ние не можеме да са похвалимъ съ  
много читатели въ сравнение съ мно-  
жеството на народътъ ни; не можеме  
да са похвалимъ, че повечето отъ насъ  
сме обикнале прочитаніето. Малцина  
сѣ българските читатели и читателки,  
а още по-малцина сѣ приимачете и  
скупувачете на нашите вѣстници, пе-  
риодически списания и други книги.  
Нашите читалища, които сѣществуватъ  
само на име, а не и на дѣло, са посѣ-  
щаватъ отъ твърде малцина читатели,  
да не кажеме никакъ. Причината на  
сичко това е тая, че повечето отъ насъ  
нѣмаме вкусъ и воля камъ прочита-  
ніето, не сме обикнале прочитаніето.  
Ние сме слушале мнозина да са изви-  
няватъ, че нѣмале време да четатъ и  
да посѣщаватъ читалището, защото и-  
мале много работа (?).

Но ние имъ казваме, че това е само  
извинение „вини о грѣсѣхъ.“ Какъ на-  
виратъ време да киснатъ въ праздни-  
ци и недѣлни дни по цѣль день въ  
кафенето, да играятъ на билиардо, на  
табли, на карти и др. т., а мнозина

даже и въ дѣлнични дни, а нѣматъ  
време да идатъ въ читалището, да про-  
четатъ нѣкоя книга или вѣстникъ, отъ  
които милионъ пѣти повече ще да са  
ползуватъ, нежели въ кафенето, дѣто  
губятъ нравствено и вещественно вре-  
ме и пари? Невѣжеството плаща тол-  
кова данокъ, колко никога не си е въ-  
образилъ никой отъ човѣците.

Нашите възрастни мъже и жени,  
момци и моми, сички, които малко-мно-  
го знаятъ да четатъ, трѣба да прочи-  
татъ и да са развиватъ умствено. Тие,  
ако и да сѣ възрастни, не трѣба да  
са срамуватъ отъ своите учители —  
книгите, защото книгите сѣ учители,  
които ни поучаватъ безъ бой, безъ роп-  
таніе, безъ мжмране, безъ гнѣвъ и  
безъ заплата. Ако ги посѣщавашъ не  
сиятъ, ако ги тѣрсишъ не са криятъ,  
ако сбѣркашъ не та глѣчатъ, ако си  
невѣжда не ти са присмиватъ.

Като ни е думата за прочитаніето,  
пе ще да бѣде излишно да споменемъ  
тука за наставленията, които срѣщаме  
въ „День“ и които сѣ черпени отъ  
многогодишните опити на учени мъже  
за какъ трѣба да прочитае. Въ про-  
читаніето трѣба да са пазятъ тие три  
нѣща: 1. Редовность; 2. умѣренность  
и 3. Размисляние.

1. Пазете рѣдовность. Щомъ като  
си изберете една книга за прочитъ, и,  
рабира са, не само да са каже, че сте  
я прочеле, но да извлечете изъ нея  
нѣщо интересно и полезно, не дѣйте  
бѣрза да дойдете по-скоро до крайтъ ѝ.  
Недѣйте глѣда по-скоро да я свърши-  
те за да захванете друга. Нищо, може  
би, не е до толкова способно да за-  
тѣмни и разбѣрка умственните способ-  
ности и да пороуди единъ неизглѣдаванъ  
хаосъ въ духътъ, колкото распожѣсан-  
ните прочити или пакъ прескокаливите  
и недовършенните. Чакъ когато вече  
можете да рѣчете, че сте хванали цѣлото  
сѣдържание на тая книга, когато раз-  
берете добре предмѣтътъ, вие можете  
да преминете на друга.

2. Четете съ умѣренность. М а л к о  
н а в е д н а ш ѣ. Както многото прето-  
варване на стомахътъ докарва до-

тѣгване и послѣдва несмиланието, така сѣщо и претоваренниятъ духъ не може да поеме сичко опова, което е повече отъ силите му. Както излишната храна много пѣти намѣсто да ползува поврѣжда, така сѣщо и излишното претоварване на духътъ е вредително.

3. Четете съ размишление. Откакъ прочетете единъ предмѣтъ или една цѣла книга, повърнете са и са попитайте да си дадете смѣтка за сичко това. Направете си слѣдующите питанія: 1° Коя е изобщо цѣльта на цѣлото списание, и частната на сѣка отдѣлна глава? 2° Какавъ е планътъ, ходътъ, който е послѣдвалъ съчинителътъ за да постигне тая цѣль; каква е завърската, срѣдата и развърската му? 3° Какви изражения е употребилъ за да изрази тая или оная идея.

Нека читателътъ при сѣко едно прочитание на пѣкое хубаво изражение, на пѣкое любопитно свѣдѣние, на пѣкое полезно познание, извади бѣла книжка и да го бѣлѣжи, а такива бѣлѣжки да преписва въ пѣкое особно за това книгоносниче. Освѣнъ това, той трѣба да си избере пѣколко книги препорѣчени, които често да прочита и да приповтаря така внимателно, като че самъ той ще да съчинява тие книги.

Тогава, но тогава само прочитанието ще да принесе ожидаемите ползи и плодове. Тогава само ще да може да има сѣки увѣренне, че прочетеното му е научено и присвоено.

## ПИСМА ПО ДОМАШНАТА ИГИЕНА.

### III.

Този пѣтъ, драгий мой друже, желая да ти пияша нѣщо върху игиената на хубавата и воспѣвава полвина на човѣчеството. Желая да та позанимая съ пѣколко рѣдове посветени върху тѣзи женски членове отъ обществото, които носятъ хубавите имена: ступанки, майки, домакинки.

„Жената земицето(?), което носи въ своята пазва бѣдѣщото потомство: слѣдователно, тя играе голѣма роль върху здравнето на своите дѣца“, е казалъ единъ ученъ докторъ,

който е писалъ твърде много за популяризирането на игиеническите правила и отъ списанията на когото азъ обпчамъ да са съвѣтвамъ твърде често.

Тѣзи думи на учениятъ докторъ сѣ прави напълно. Болните родителки, чамавите майки раждатъ сѣкога клекави и слабацѣ дѣца.

Така нашите дѣвици отъ непознание на игиеническите правила, освѣнъ дѣто скѣсяватъ дните на животътъ си, правятъ нѣщо повече. Тие ставатъ производителки на болничаво потомство, на слабо и нищо та никакво поколение. Тие не даватъ вече народу здрави членове, достойни за работа, а мърша, готовановци, товаръ излишенъ на земята.

И наистина, една дѣвойка, която во време на моминството си, сирѣчь во време на онази своя возрастъ, когато въ нея са развиятъ усѣщанията, що я влѣкатъ камъ оженванието, която въ това време, казвамъ, не пази правилата на игиената, може да добие болести, каджрни да причинятъ повреда не само на нейното здравие, но и върху здравнето на дѣцата, които донесе на свѣтъ когато са ожени.

Въ такавъ случай майките иматъ главна длѣжностъ да надзираватъ обходите, обнасянията и сички движения на своята дѣщерка. Но що би сторили майките, когато сами тие не знаятъ отъ що и какъ да предпазватъ своите рожби, своите чада? ще да попитате вие. — Е, добре! припомнете си що ви казахъ въ предиято си писмо.

Една майка е длѣжна да надзирава постоянно своите дѣщери; да имъ показва правилата на игиената, които сѣ потрѣбни, за да осигури рационалното развивание на тѣхниятъ организъмъ. Тя трѣбува да си състави една точна идея за ролята, що играе жената въ обществото, да изучава игиеническите правила, които спомагатъ за развиванието на женските орѣдия, за да ги направи каджрни да издържатъ работата на ражданието.

Пжрото предпазване, което трѣбува да са земе, то е забраняванието на носението корсетъ, орѣдие, което, — нека го обадимъ явно, — е примѣжливъ въ сичките отношения.

Наистина корсетътъ прави върху хѣлбоците, върху далакътъ, върху черниятъ дробъ и тѣрбуха едно таквось натискание, което закарва червата надолу камъ малкиятъ тѣр-

ухъ и много притѣснява производителните  
ождения.

Но не сѣ само тѣзъ гибелните слѣдствия  
тѣ тѣзи часть на това нововременно облѣк-  
о, което не малко са е увело между наши-  
е цивилизовани дами и демоазели. Поради  
осението му вече ребрата не зематъ свое-  
о природно порастание; гърдите оставатъ  
атворени като въ една желѣзна котия, слѣ-  
ователно дишението стана тѣй тежко, тѣй  
мчно, щото едвамъ са тѣрши; смилателни-  
е служби са притискатъ и вътрешното о-  
жрщанце на кръвта срѣща голѣми мъчнотии.

Така организма като са намѣрва въ едно  
енормално положение вижда едно най-мал-  
о нерасположение да са превраща на така-  
а опасна болестъ(?), противо която помощта  
а науката остава много пѣти безполезна.

Отъ това става ясно, чо необходимо е  
айките да зематъ сички потрѣбни мѣрки за  
а оздравятъ на организма на своите дѣще-  
и своето нормално развивание.

Така за да са постигнѣ тѣзи цѣль дѣ-  
ите трѣба да бѣдѣтъ колкото са може по-  
ироки за да не натискатъ никакъ по кра-  
щето на тѣлото и употребянието на кор-  
етѣ да са изгони сѣвѣтъ.

Подиръ това иде онзи опасенъ периодъ на  
олимпския животъ, въ който е необходимъ  
вѣтътъ на уменъ и вѣщъ докторъ. Думата  
е за времето на мѣсечините (крѣво-  
мения на сѣки мѣсець). Въ това време мо-  
четата сѣк предрасположни да добиятъ та-  
низъ болести, на които най-малката сѣтня-  
а е безчаднѣто.

Колкото за употребението на бѣлила и чер-  
ила, на прахове и сѣкакви косметици, кое-  
е пуснало толкозъ дълбоки коренне въ  
шите цивилизовани, азъ не знамъ що дру-  
да ви кажа, освѣтъ това, че е необходи-  
сѣжвршенното имъ забраняние, ако иска-  
доброто на своите сестри, на своите ми-  
и драги. Тѣзи нѣща сѣдържатъ въ себе си  
квизъ вѣщества, които сѣк отровни и които  
вреждатъ здравето. Тѣ развалятъ жбите  
косите, а премахватъ мекостѣта и дели-  
тността на кожата. Онѣзи млада госпо-  
ца, която е вече навикнала да употребява  
зи поразителни приготвени си вижда  
малко време брѣчките по лицето си, нѣ-  
щѣта въ тѣлесните си стави и остарѣло-  
та да я посѣщава безъ време.

Колко, паистина, младежи са виждатъ, ко-  
ито петъ-шестъ години подиръ оженванието  
си заприличватъ на джрти и безжби бабички,  
плашила достойни за вардение на копани-  
щата. Причината на това е бѣлплото, което  
по-напредъ е извѣршило своите убийствени  
дѣйствия, а щомъ като са напусне упо-  
трѣблението му, става явенъ ударѣтъ му.

Подиръ бѣлплото нека ти кажа двѣ думи  
за лѣжливите онѣзи коси, които стѣрчатъ  
вече по главите на нашите дами като чѣ-  
кон кошове и които носятъ названието: шп-  
ионни.

Трѣба да ти кажа по-напредъ, че лѣжли-  
вите коси сѣ правятъ отъ косите на умрѣ-  
лите. А то са знае, че онѣзи госпожи, които  
са умрѣли въ цѣвѣтъ на своята вѣзраст,  
слѣдователно отъ косите на които са правятъ  
шпийонните, не сѣ умрѣли отъ природна бо-  
лестъ. За да са убие единъ организмъ пѣ-  
ленъ отъ здравие и сила, потрѣбни сѣ приле-  
пчиви болести. Така употреблението на лѣж-  
ливите коси е примѣждливо и убийствено.

Толкозъ за сега. Приимете поздравѣтъ на  
приятельтъ си.

## ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

### III.

#### *Сѣтнини отъ безразсѣдността.*

Лудвигъ Морхардъ, Шенфелдско ча-  
до, преди 18. год. са бѣше оженилъ  
за дѣщерята на една вдовица, която  
освѣтъ своите добродѣтели имаше и  
една къщица съ градина. Въ тая къ-  
щица той живѣше и са прехранваше  
отъ доходѣтъ, който искараваше съ рѣ-  
цете си, като обработваше малкото пи-  
вя, които бѣха остапали отъ родите-  
лите му. Неговото трудолюбие, рабо-  
тливостъ и економия, както и тие на  
жената му, доставяха доста приходъ  
за прехраната на фамилията имъ, която  
са сѣстояла отъ шестъ души, а именно:  
тие двама, таща му и три дѣца. Ни-  
какви неприятности, несгоди до тога-  
ва не бѣха развалили тѣхниятъ ху-  
бавъ животъ. Морхардъ бѣше и по-  
спѣстивъ вече малко пари, во напра-  
ви тая безразсѣдностъ, дѣго са сѣдру-  
жи съ брата си, човѣкъ предприим-  
ливъ, но въ сѣстояние слабъ; той са

запирмаваше съ гемиджилъкъ, — предприятис, което въ началото, наистина отиваше добре, но наскоро са опропастиха, като са появи конкуренция съ голѣми капиталисти. Но не стигаше това, ами въ едно бурно време неговѣтъ братъ заедно съ гемията са потопи и удави.

За да са исплати дългѣтъ му, който дължеше на кредиторите си (заимодавци), трѣбаше да му са продаде имотѣтъ. Ако и да са продало сичко, щото имаше, то пакъ не достигна да са исплати дългѣтъ му. Но Морхардъ искаше да исплати и осталиятъ дългъ. Истина, той не бѣше дълженъ и можаше да не плати този дългъ, защото не бѣше явенъ сѣдружникъ въ работата на брата си, нито сѣ пакъ имале нѣкакви писменни условия; но като тѣзи дългове сѣ са правили по работата, въ която бѣше и той участникъ, неговата сѣвѣсть не му допушаше да прави това, т. е. да не са погрижи за исплащанието на този дългъ, а освѣнъ това не е искалъ да зачерни името на свойатъ братъ. Голѣмите тѣги и жалости на братовата му жена наскоро повалиха и нея въ черпийа гробъ, та и тя му остави двѣ сирачета. Мархардъ безъ да размисли понататакъ прибра при себе си и тѣзи двѣ дѣца; той си мисляше, че ако са помѣчи малко повече, ще да може да прехрани заедно съ своите и тѣзи двѣ дѣца.

Нищо по-добро и по-благородно отъ това, което Лудвигъ Морхардъ направил, и съ неговиятъ си умъ, съ доброто си поведение и съ неуморимото си трудолюбие и старание, той би могаль да бѣде за напредъ по-честитъ; но изново направи една голѣма безразсѣдностъ.

За да би могаль да исплати борчѣтъ на брата си, би трѣбало да продаде една часть отъ своятъ си имотъ, но вмѣсто да постѣпи така, той купилъ нѣкои отъ братовите си нива, които бѣха близо до неговите земи. Разбира са кѣто е нѣмалъ пари, той трѣбаше да земе назаемъ съ лихва, какъ

то обикновенно правятъ селѣните, безъ да размислятъ, че съ това потѣвватъ до уши въ борчобе, като плащатъ такава тѣжка лихва, която не могатъ да печалатъ отъ заетата сума. Такива дългове много хорица сѣ сѣсипали. И това е дошло до главата на Мархарда. За негова честъ двѣ години нѣ рѣдъ са случиха слаби отъ камъ берекетѣтъ, за което и не може да плати нито лихвата на дългѣтъ. А и ежщните му разноски са поумножиха, като зе при себе си и братовите си дѣца. Заимодавците му дозволиха да обърне и лихвата въ главница. Тогавъ Морхардъ удвои трудѣтъ си; той пкрѣви излазяще на работа и послѣдни сѣ вращаше, и толкова много са пресилѣше на работа, щото повреди и здравieto си. Падна боленъ и болестѣтъ му са продължи 6 мѣсеци, за което бѣше принуденъ да откупува надничар (гюндюлюкчи) за да му работятъ. И не му стигаха сички тѣзи злочестини, но малко преди жетва градъ уби нивята му. И сега би трѣбало да продаде не само оная земя, която той бѣше купилъ, но и една часть отъ своятъ имотъ, що бѣше му оставилъ баща му за наслѣдие, ако искаше да се освободи отъ дълговете; но отъ себе любие той нерачи да послуша умнитъ сѣвѣти на докторѣтъ, както обикновенно бива при селените. Сѣтнинатъ отъ това е била, дѣто дълговете му наскоро са умножили до толкова, щото най-после не можаше да исплати лихвата и да си посрѣща разноските. Работата достигна до сѣдмийшето, той бѣше дълженъ да дигне ръце отъ наслѣдието, което останало отъ баща му и то по причина на дългѣтъ, който е можаль да исплати твърде лесно, ако би пожертвуваль съ време една часть отъ имотѣтъ си.

И така, нищо друго не му останъ освѣнъ къщицата съ градината, която бѣше на жената му. Но челядѣта и баремъ имаше дѣ да подсклони глави. Припуденъ да работи съ гюндюлю (надница), Морхардъ отиде въ фабрика за прежда, дѣто мисляше да вмѣ

сти и синътъ си, който бѣше на 16 годишна възраст. Морхардъ ако и да не бѣше въ твърде добро сѣстояние, но пакъ е проваждалъ синътъ си въ училището до 14-та година, защото знаеше, че доброто образование съ приучване на трудолюбие е най-доброто наследство, което можеше да му остави. А че въ това не бѣше са излагалъ, самите обстоятелства дойдоха да му докажатъ.

Сички сжжальваха този трудолюбивъ човѣкъ за неговите злочестии, които му бѣха дошли до главата, и съ благодарение го приеха въ фабриката. За кратко време са научи той и на тая работа, отъ която добиваше добра заплата. А синътъ му, който работеше въ сжщата фабрика, виждаше са, че ще да бѣде добаръ работникъ; жената му пакъ намираще друга работа въ село, когато ѝ оставаше за това време.

Така са поддържаше тѣзи къща на истина сиромашка, но баремъ безъ жалгъ, така можеше да са поддържа и занаятъ, дорде поотрастатъ дѣцата и да захванатъ сами да си печелятъ.

Морхардъ бѣше подошелъ малко въ себе си отъ тѣхъ злочестии, които го бѣха слѣтеле и попередишното му веселие са бѣше възвърнало; челядъта му са надѣваше наскоро да дочака подобри дни. Но наведнашъ единъ изненадѣйни случай унищожи тие надѣжди.

Една вечеръ Морхардъ си отиваше изъ фабриката у домътъ, и вжрвеше бърже, както обикновенно, за да би могаль да свърши и нѣкоя късна работа. Изведнашъ чува викъ за помощъ. Тоя викъ идяше отъ една тумба (сюрия) дѣца, които си играяха по брѣгътъ на рѣката, и отъ които едно бѣше паднало въ водата. Морхардъ, като чу викътъ, притече са бърже, сиблече си по-скоро дрѣхите и са спустна въ водата на онова мѣсто, дѣто било паднало дѣтето. Слѣдъ малко търсѣние, той намѣриль дѣтето, извадилъ го изъ рѣката на брѣгътъ и са постараль да го възвърне отъ сѣстоянието, въ което са е намирало то. Подиръ малко дѣтето са свѣсти и *тамамъ* когато дой-

де на себе си, пристигна и баба му, на която Морхардъ предаде внучето ѝ. А той побърза да си иди дома за да са преоблече. Но избавението на дѣтето стана причина на неговото нещастие. Морхардъ, уморенъ отъ бързото ходение, испотенъ са бѣше хвърлиль въ рѣката и подиръ това трѣбаше да остане повече време на брѣгътъ, дорде сжживи дѣтето. Най-напредъ го втресе, подиръ това доби запаление въ гърдите си, и, ако и да са постараха докторете за излѣкуванието му, подиръ три дни неговата челядъ го изгуби за винаги.

Това приключение хвърли въ жалость цѣлото село. Морхардовата къща, — дорде му вжрвѣха добре работите, — винаги бѣше отворена за сички, които имаха нужда или които са намѣрваха въ нещастие; и противъ интересите си даже, той е биваль винаги готовъ да послужи и да помогне, съ щото може, на своите сжсѣди; а и като знаяха причината на неговата смъртъ, още повече са уголѣмяваше тѣхната жалость и скърбъ. За това и цѣлото село почти, заедно съ селекиятъ пѣрвенецъ Г. Хофмана, както и господарите и сички работници отъ фабриката испратиха до гробътъ тоя добаръ, но злочестенъ човѣкъ.

Като са връщаха отъ гробищата, както споменахме вече въ пѣрвиятъ си разказъ, селените отъ Шенфелдъ си разотидоха. Само нѣколцина отъ тѣхъ са спрѣха на онова мѣсто предъ църковата при докторътъ Ауера; но на мѣсто да бѣде весело, кое отъ жалость за сжгражданинътъ имъ, кое отъ други причини, това малко сжбравие сега бѣше замислено и тѣжно.

Сѣки знае, че жетвата въ год. 1845 бѣше слаба, а въ 1846 още по-слаба. Житниците (амбарите) бѣха токо-рѣчи сжвсѣмъ празни, и са бояха, че не ще да имъ стигне до краятъ на новата жетва храната, що имаха въ амбарите си. Но населението са бѣше загрижило и за фабриките, отъ които са прехранваше. Работа не са намираще; магазините бѣха са препълнили съ сто-

ки, и наскъдаде са намали работата по фабриките. Въ Шенфелдъ са работѣше вече да са смаятъ надниците, да са намали броятъ на дните, въ които ще да са работи, а даже и да опустнатъ и освободятъ много работници. Тогава не бѣше чудно, дѣто оние, които бѣха са събрали около докторътъ, бѣха така умислени. А и докторътъ, инакъ веселъ, сега са виждаше умисленъ и нажаленъ. Като сѣдеше на една пѣйка, мълчеше той и глѣдаше камъ долината, която по-напредъ весело изглѣдаваше, а днесъ осѣщаше една голѣма жалостъ. Той размишляваше за тежките години, а оние, които стояха около него, не продумваха нито думица. Подиръ малко проговори единъ момакъ, на име Андрѣй. Тоя момакъ бѣше работникъ въ фабриката, способенъ, по бързорѣкъ, брѣзъ въ мислението и въ говорътъ си. Като бѣше живѣлъ вече нѣколко години въ селото, сѣки го бѣше запозналъ, едно за умътъ му, и друго, защото обичаше да са припира съ сѣкиго. Но когато можаше нѣкой да го увѣри и да му докаже за нѣщо, той съ благодарение го приемаше.

„Та какво е помогнало,“ каза Андрѣй, „на сиромашѣтъ Морхарда, като е билъ способенъ, обиченъ и почтенъ? Презъ цѣлиятъ си животъ са е трудилъ и работилъ, а сега лѣжи въ гробътъ, като е оставилъ челядъ, която е въ най-голѣмо бѣдствие!“

„Андрѣя,“ отговори докторътъ, „ти може би и да не знаешъ, що говоришъ, защото говоришъ безъ да размислишъ.“

„О!“ каза Андрѣй, „не дѣйте ма разбира зле. Азъ не искахъ да кажа, че Морхардъ не е направилъ добре, дѣто са е хвърлил въ водата и е извършилъ онова, което би извършилъ сѣки човѣкъ, който има сърце и който има човѣколюбие.“

„Не трѣба да са оправдавашъ, Андрѣя, като че си искалъ да коришъ покойниятъ. Азъ та познавамъ твърде добре отъ тая страна. Само може би да си искалъ да кажешъ за оние жертви, които е направилъ той за дългътъ на събиртѣта.“

„Да, това искахъ да кажа,“ отговори Андрѣй.

„Но, Андрѣя, доброто или злото на нашите работи не зависи само отъ успѣхътъ, защото инакъ би било добро само онова, което е за насъ полезно, а зло, което е за насъ безполезно, т. е. да глѣдаме само за себе си, а за другите малко да ни е грижа!“

„Разбира са, че е така,“ обади са единъ измежду селѣните; „сѣки знае, че ако Морхардъ да не бѣше исплатилъ дългътъ на братътъ си, то не би са опростаилъ, а не би довелъ нито фамилията си до просияшка тояга.“

„Г. Шлегеръ,“ отговори докторътъ, „азъ зная, че отъ толкова години са говори вече за това различно; но нека да разглѣдаме работата отъ по-близо. Не бѣше ли дългътъ, който Морхардъ е исплатилъ, въ сѣщото време и неговъ дългъ, или бѣше само братовъ му дългъ?“

„Дългътъ е билъ на брата му,“ каза Шлегеръ, като подвърдиха и други това.

„Не е така, дългътъ бѣше неговъ,“ възрази Андрѣя, като подвърдиха такожде други нѣколцина думите му.

„Виждате ли, че и вие сами не сте съгласни. Да са споразумѣме. Морхардъ вложилъ ли е пари въ сѣдружие съ брата си?“

„Да, вложилъ е,“ отговори нѣкои.

„Ами ако да би отишла работата имъ напредъ и ако да би спечелиле, би ли зелъ и Морхардъ участие въ печалбата?“

„Разбира са,“ отговори сички.

„Когато е така, Морхардъ е билъ сѣдружникъ съ своятъ братъ. Като може да дѣли съ него печалбата, защо не би трѣбало да тегли и загубата?“

„Но Морхардъ не са е подписалъ ниде, че гарантира (поръчителствува) за своятъ братъ,“ проговори Мервинъ, единъ зеленъ откъснатъ занаятчия.

„А! Хубава работа!“ отговори докторътъ, „нема единъ почтенъ човѣкъ е обязанъ за нѣщо само тогава, когато си подпише името на едно парче хартия? Не мисли така, не! трѣба да

бждеме искрени, Мерване; признайте, че въ тоя случай и Морхардъ е билъ наистина длъженъ.“

„Това е така,“ отговори Мерваинъ; „но той е можалъ да не плати тоя дългъ, защото споредъ законътъ не е длъженъ и не сѣ можали да го принудятъ.“

„То е истина,“ каза докторъ Ауеръ; „сѣдниците не би могли да го принудятъ да плати, но това само доказва, че сичко, що е споредъ законътъ, не е винаги и право.“

„Азъ отъ моя страна признавамъ това,“ каза Андрѣй; „но жалко е, за дѣто Морхардъ съ добрината си и съ почтенността си са е опропастилъ.“

„Като мислишъ и казвашъ така, Андрѣя, азъ ща да са помъча да ти докажа, че ти мислишъ криво, както и много други. Морхардъ бѣше само почтенъ човѣкъ; но направи една голѣма безразсѣдностъ.“

„Каква безразсѣдностъ?“ запитаха оние, що бѣха около докторътъ.

„Той направи тая безразсѣдностъ, дѣто купи оная земя, безъ да има пари за да я изплати. Тая земя струваше 30000 гроша, а той е ималъ само половината отъ тие пари. Братовиятъ му дългъ е билъ 10000 гроша, които би могаль тутакси да исплати; слѣдъ като би го исплатилъ, би му останали и 5000 гроша, а като купи оная земя, остана длъженъ 25000 гроша.“

„Нема би било по-добре да остави тая земя да я земе други, когато е била близо до неговите нивы?“ отговори единъ орачъ, на име Ярландъ, комуто такожде са искаше да са въздигни съ чужди пари.

„Разбира са, че по-добре би било да остави да я земе други, нежели да потѣва до уши въ борчове.“

„Ако и да е ималъ 25000 гр. дългъ,“ казаха нѣкои, „но срѣщу този дългъ, той е ималъ имотъ за 30000 гр., та отъ тѣхниятъ приходъ би могаль да исплаща лихвата.“

„Нема вие не са уѣрвявате,“ казавъ имъ др. Ауеръ, „че когато неговътъ

имотъ му принасяше само 3 на стотѣхъ, а Морхардъ бѣше длъженъ да плаща на 25000 гр. лихва по 6 на стотѣхъ, то не само че не можаше да спечели, но и дългътъ са уголѣмваше. Истина, той, който повечето самъ обработваше земите си, имаше нѣщо повече приходъ, и би било добре, ако би могаль съ пѣстение да са отжрве отъ дългътъ.“

„Наистина добре би било,“ обади са Ярландъ, „само да не би му са случиле толкова злочестни.“

„То е така, но нема не са случаватъ болести, градъ, дъждовно време и суша, нема сичко това умните хора не трѣба да го зематъ подъ внимание? Първата погрѣшка, която Морхардъ направи е тая, за дѣто не премисли за сичко това; а втора погрѣшка, която той направи бѣше тая, дѣто не са рѣши да продаде нѣщо отъ имотътъ си, когато съ пречистянието на братовѣтъ си дългъ е останаль длъженъ още 10000 гроша.“

„Та ако е било това погрѣшка,“ каза Леонхардъ Холцвортъ, човѣкъ почтенъ и правъ, „то е по-голѣма погрѣшка въ оние заимодавци, които сѣ му давали пари съ тѣжка лихва. Правителството не би трѣбало да допуща на такива то сѣжнерници-займодавци да угиѣтяватъ сиромашьта.“

„Но, приятели, защо искате да возлагате сичко на правителството? Както не може то да направи да вали дъждъ, да бжде времето хубаво, топло или пакъ студено, така сѣщо не може да направи, щото сичките хора да бждѣтъ добри и почтени. Та и ако би поискало то да са намѣси въ вашите работи така, както вие искате, то сами вие би били първи, които би викнали противъ това. Азъ сѣмъ ималъ случай да опитамъ това съ Морхарда, който бѣше уменъ човѣкъ; но той не рачи да ма послуша, ами отиде та са заплете съ такива хора, които го сѣсипаха. Това, което може да направи правителството въ тоя случай, е да запрети да не са зема лихва извънмѣрката; но въ такавъ случай оние,

които не могат да дадат сигуранция, не ще да намѣрватъ пари въ заемъ.“

„Тогава,“ каза Леонхардъ, „сиромасите трѣба да си останатъ сиромаси, а богатите нека да ги огодватъ.“

„Никакъ, Леонхарде, азъ не искамъ да бждатъ сиромаси нито оние, които угнѣтиватъ, а нито оние, които са угнѣтиватъ. Ако и да не могатъ сичките сиромаси да станатъ богати, то пакъ може да имъ са направи какво-годе олѣгчение. А нѣщо отъ това е вече направено въ Шенфелдъ. Но това, що е направено, то сме направили ние сами, безъ помощта на правителството. Но за да би могаль по-добре да ви докажа, че можеме сами да си помогнемъ за подобрието на вѣщественното си благосъстояние, би трѣбало по-надълго да ви разкажа за това. Преди сичко сѣмъ длъженъ да ви расправа, какъ работите би отишли на зло, когато са повреди естественниятъ имъ ходъ, и какъ би имали време да поправиме положението си, когато вървимъ по естественниятъ рѣдъ.“

„Разкажете ни, г. Докторе; ние ще да ви слушаме съ голѣмо благодарение.“

„Повече и не искамъ; но за това трѣба повече време.“

„Се едно, г. докторе.“

„За да са разговориме повече върху тие питання и да ви расправа по-добре, не сѣ доста само нѣколко часа,“ каза докторътъ, „но трѣба често да са събираме и да са разговаряме. А днесъ е вече късно, освѣнъ това трѣба да отидеме и да утѣшиме Морхардовата вдовица. Тя още не знае, че вие сте рѣшили да ѝ спомогнете, за което ви благодаря и азъ. Но не сте само вие, които сте показали съжаление камъ тая бѣдна челядь. Г. Берtrandъ иска да земе въ къщата си малката Морхардова дъщеря, Луиза, която виждате сега да иде изъ училището; г. Шварцъ ми поръча да обада на вдовицата, че той ще да даде на синътъ ѝ друга работа въ фабриката съ по-голѣма заплата, а селскиятъ старѣшина са постара да намѣсти по-малки-

ятъ Морхардовъ синъ и онова дѣтскоето Морхардъ извади изъ рѣката, което неговата баба не можаше да поддържа, въ пансионътъ Н., дѣто с отгдѣлватъ и воспитаватъ дѣцата, оная стара жена са задължи да надгдѣдва дѣцата на Морхардовата вдовица, когато иде тя на работа.“

Докторътъ не са обади, че той билъ сѣщиятъ, който е подбутналъ тая работа, за да са помогне на тая бѣдна челядь. Той искаше да покаже, какъ трѣба да си помагатъ хората единъ другиму, и по кой начинъ може да стане това, безъ да са поврежда нито едната, нито другата страна.

„Сега кажете ми, приятели,“ продължи д-ръ Ауеръ, „не сѣ ли Морхардовата почтенностъ и пожертвования причина да са рѣшиме на сичките тие добрини? А ти, Андрѣя, още ли утвърждавашъ, че Морхардовите добродѣтели не сѣ помогнале нищо на неговата челядь?“

„Сега са увѣрихъ, че е така. Но и това е истина: той е правилъ много добрини, билъ е почтенъ и уменъ, и пакъ не му остана друго, освѣнъ сиромашия и смъртъ. За това и постоянноствамъ да поддържамъ до нейде първото си мнѣние.“

„Имашъ право, Андрѣя! Но за да би могаль да ти отговоря и да та увѣря, трѣба ми повече време за това. Дойдете, ако обичате, идущата недѣля пакъ, та тогава ще да са поразговориме повече върху това. Ако бжде хубаво времето, да са събереме пакъ тукъ; а ако не бжде хубаво времето, то можеме да са събереме въ училището.“

„Много добре,“ отговори той, който съ благодарностъ слушаше докторътъ, а и сичките други са общаха, че идущата недѣля ще да дойдатъ. Най-после са раздѣлиха съ докторътъ, който отиде съ нѣколцина други при вдовицата Морхардова да ѝ занесе утѣшителни новини.

# ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СЪИДБИ И ТРЕВИ ЗА ДОБИТАКЪТЪ.

(Глѣд. 11—12 брой.)

Пѣсачните равнини сѣ вредителни не само защото не даватъ никакви плоди, но и защото тѣхниятъ ситенъ пѣсакъ, който са носи отъ вѣтарѣтъ, пада на близо-лѣжащите полета и засипва ги. Освѣнъ това, презъ лѣтото, тие са нагрѣватъ отъ слънцето, изсушаватъ въздухътъ и произвеждатъ опустошение. За да направиме отъ тие безплодни пространства плодovitа почва или баремъ да ги направиме безвредни, е невъзможно за единъ човѣкъ, но ако за това дѣло са завзѣматъ нѣколко села или цѣлъ единъ округъ, тогава тие ще да удовлетворатъ нашите трѣбования.

По-напредъ отъ сичко, ако само пѣсакливото мѣсто са намира не на стръмна мѣстность, ние трѣба да обърнеме внимание на това, не е ли възможно да са възползуваме отъ близо-протѣкающата рѣка или отъ нѣкой долъ, и съ помощта на бентовете или на препишките, да направиме така, щото тие пѣсачни мѣста да са обляятъ съ вода и щото тая вода да бѣде нѣкое време въ спокойно сѣстояние, за да остави тиня и други калове, които са намиратъ въ нея. Ако е възможно да са достигне подобна поливка, тогава тие пѣсади ще да престанатъ да бѣдатъ вредителни и малко-по-малко ще да са покривятъ съ трева, а слѣдъ време ще да образуватъ сѣнокосни ливади. Но въ повечето случаи е тѣшко или почти невъзможно да са направятъ подобно наводнение, и ние сме длъжни да употребиме друго срѣдство, т. е. да посадиме рѣдове дървета или върбе. Тие дървета ще да завардатъ сѣсѣдните полета отъ засипването имъ отъ пѣсакътъ, а въ това сѣщо време тие ще да сѣставляватъ сѣнка и съ това ще да удържатъ продългната и дждевата влажностъ, т. е. подъ своята защита тие ще да дадатъ възможность да са развие баремъ каква-годе бѣдна растителность.

Блатата гъ вообще занимаватъ въ Европа голѣми пространства и причиняватъ

страшни повреди. Тие сѣ вредителни не само на посѣвите, които са намиратъ близо до тѣхъ, но и на хората, които са не грижатъ за тѣхното унищожение. Отъ тѣхъ са появяватъ различни заразителни и епидемически болѣсти, които прислѣдватъ и човѣкътъ и животните, и различни студени роси, които поврѣждатъ посѣвите. За блатата ние можеме да кажеме сѣщото, щото казахме и за пѣсачните полета: когато тие занимаватъ голѣми пространства и когато са продължаватъ по нѣколко мили, то, ако и да принасятъ голѣмъ вредъ, тѣхното изсушаване е невъзможно, защото изисква гигантски труди, голѣми разходи и страшни усилия. Съ една дума, за да осуши подобни блатата и да направи отъ тѣхъ ниви и ливади не е въ сѣстояние не само единъ човѣкъ или едно село, но и сичкиятъ округъ. Надъ тая работа трѣба да работи господарството. Въ сегашнѣето време руското правителство са е завзѣло да изсуши обширните блатата въ новгородската и въ минската губернии на своя сѣтка. Но ако блатата сѣ не твърде голѣми и не твърде дълбоки, то бива противното. Въ тие случаи сѣ достатъчни малки усилия и не твърде голѣмъ трудъ, ако само пожелаеме искрено да унищожиме вредителностьта на блатата и да ги преобразиме на ливади, а може би и на ниви.

Но преди да захванеме да разгледваме какви срѣдства трѣба да са употребатъ при изсушаването на блатата, ние трѣба да узнаеме по какви именно причини са тие образуватъ, т. е. трѣба да узнаеме дали това блато са е образувало отъ върховни или надземни води, или отъ почвени или подземни изворе. Отъ надземните води блатата са образуватъ само тогава, когато водата са стича отъ възвишенности въ нѣкой долина и, като не намира по-низко мѣсто или рѣка да изтече въ нея, зацѣра са на едно мѣсто. Освѣнъ това, надземна вода са сѣбира и въ такавъ случай, когато почвата е гнилъста и не пропуска я презъ себѣ си. Въ тие два случая трѣба да са очисти мѣсто за водата и да ѝ са дозволитъ да истече, т. е. да са ископае нарѣдъ съ блатото каналъ, въ които би са стичала водата. Но за то-

ва дѣло трѣба, изпърво, долината да бѣде не дълбока и да има наклонено мѣсто по срѣдата, и, второ, на водата въ долината да може да са даде свободенъ исходъ къмъ нѣкоя рѣка, къмъ нѣкое езеро или къмъ нѣкой долъ. А когато долината е широка и когато повърхността ѝ е неравна, тогава трѣба да намѣриме най-ниското мѣсто на блатото и да ископаеме най-напредъ главенъ, дълбокъ, каналъ, но да го ископаеме така, щото водата изъ него да има дѣ да истече, и послѣ вече да проринеме второстепенни протоци отъ страните. Когато работиме това, то трѣба да приѣмеме за правило, щото тие протоци да премпнуватъ до колкото е възможно покрай най-ниските мѣста на блатото, и, когато са съединяватъ съ главниятъ каналъ, то да не съставляватъ остри ъгли, защото твърде лесно могатъ да са развалатъ или да са обляятъ и напжнатъ съ тиня. Понѣкогашъ е потребно да ископаваме и третѣо-степенни протоци, които да са излизатъ въ второстепенните. Дълбочината и разстоянието между протоците зависятъ отъ мѣстните условия, т. е. отъ голѣмината на блатото, отъ неговата неравностъ и отъ полегатостта на мѣстността. Осушаването на блатата съ открити протоци има таква неудобство, че понѣкогашъ е нужно да са ископаватъ множество канале, слѣдователно въ такъва случаи са губи доста голѣмо количество земя, обработката на изсушените вечемѣста става затруднителна, най-послѣ самите протоци доволно чѣсто са напжватъ съ тиня и изискватъ очищения. Ето защо въ европейските господарства, дѣто земята е твърде скъпа и дѣто хората вардатъ и най-послѣдната повърностъ, земледѣлците сж измислили да употребяватъ намѣсто откритите канале подземни трѣби. Тоя способъ за изсушаването на блатата са нарича дренажъ и не (drainage), а трѣбите, които служатъ за това, носятъ название дренажъ. Тие трѣби са приготвяватъ отъ изпечена глина и турятъ са на дъното въ ископанните канале. Въ главниятъ каналъ са спуща голѣма или широка трѣба, а въ малките протоци — малки. Когато трѣбите са намѣстатъ, то са засипватъ отгоръ

съ пжръстъ и изравняватъ са. При това, разбира са, е необходимо, щото водата въ главната трѣба да има свободенъ исходъ. Въ дренажованната съ подобенъ способъ мѣстностъ непотрѣбната вода ще да изтича въ прѣямните трѣби и изъ тѣхъ ще да са втича въ главната. Тоя способъ има голѣми преимущества предъ пжрвиятъ, т. е. ние трѣба да осушаваме блатата съ закрити канале, изпърво, за това, че са спѣстява мѣстото и че обработваннето става по-лесно; второ, за това, че откритите протоци изискватъ по-чѣсти поправяне, и, третѣо, за това, че дренажните трѣби даватъ на въздухътъ възможностъ да прониква въ почвата. Но при сичките свои преимущества дренажните трѣби не могатъ сега за сега да са вовѣдатъ по нашите страни, защото биватъ скъпи и защото ние не умѣемъ да ги приготвиме сами. Ако мѣстността, която желаятъ да изсушатъ, е богата съ камане, то можеме да устроиме дренажъ по-просто, по-евтино и по-лесно. Ние можеме да нахвъргаме по дъното на каналътъ камане, да обсиѣмемъ страните му съ ситни камачета, а послѣ съ земя. По тие трѣби могатъ твърде лесно да са напжватъ съ земя, слѣдователно гнилените клонци иматъ предъ тѣхъ голѣми преимущества.

Сичко, щото говорихме до сега, са отнася до оние мѣстности, въ които водите, съ помощта на отводните канале или на дренажните трѣби, могатъ да са спустатъ къмъ нѣкоя низменностъ, но твърде чѣсто са случва, щото мѣстността да бѣде отъ сѣка една страна задрѣчена съ възвишенности и истокътъ на водата да е сжвѣсѣмъ невъзможенъ или да изисква твърде голѣмъ трудъ. Въ такъвъ случай ние трѣба да изслѣдоваме почвата. Чѣсто са случва, щото подъ гнилистата почва, която пропуска водата съ голѣма трудностъ, да лѣжи пѣсаченъ пластъ. Въ такъвъ случай ние трѣба да провадиме блатото на много мѣста, и водата, която не намира исходъ, ще да влѣзе въ пѣсачната почва.

Когато причината, отъ която са е образозало блатото, не е надземна, а подземна, тогава изсушаването на мѣстността почти сѣкога бива затруднително и

изисква голѣми трудове. Подземната вода се образува по слѣдующите причини: както е извѣстно вече, гнилата твърде мѣчно пропуска презъ себѣ си водата, и ето въ, ако между горния и долния гнилен пластъ лѣжи пѣсакъ, то водата чрезъ пукотините или чрезъ други нѣкои отвѣрстия, които са появяватъ по възвишенната мѣстность, са втича въ тоя пластъ, тече свободно по него, ако само лѣжащиятъ подъ нея гниленъ пластъ има каквато и да е наклоненность; а ако, въ времето на своето течение, водата срѣшне въ пѣсаниятъ пластъ нѣкое препятствие, напримѣръ, ако тоя пластъ са пресача съ гнилена стѣна, то водата търси изходъ и, като са промъкне презъ гнилениятъ пластъ, който лѣжи надъ нея, появява са на повърхността на земята и образува така нарѣчените източници. Източниците произхождатъ и отъ други причини, напримѣръ, ако водата, като тече камъ нѣкоя долина изъ пѣсачиятъ пластъ, който са срѣща на дното на долината съ друга вода, която са е стекла така сжщо отъ обрѣжающите я възвишенности. Тая вода, отъ тежестта на притекающата, търси изходъ и образува така сжщо източници. Водата, която са намира на повърхността на земята и която са е образувала отъ тие източници, като наиде за себѣ си свободенъ стокъ, образува рѣчици, но ако тя срѣшне препятствие, то са разлива по повърхността на земята и образува блато. И така, поиѣкогашъ е възможно да намѣриме тие източници и да направиме за тѣхната вода протоци, слѣдователно и да озекушиме мѣстността; но твърде чѣсто тие източници биватъ до толкова малки, щото е почти невъзможно да са намѣратъ. Случва са и така, щото мѣстността да бжде затворена отъ сѣка една страна, слѣдователно водата никакъ не може да намѣри свободенъ изходъ. Въ такавъ случай ние трѣба да узнаеме не намира ли са подъ гнилата почва пѣсаченъ пластъ, а ако го има, то да направиме така нарѣчени обратни кладенци, и съ това ще можеме да испроводиме водата въ по-долния пѣсаченъ пластъ. Дълбочината на тие кладенци зависи отъ дебѣлината на пластътъ, тие трѣба да про-

пикаватъ чрезъ горниятъ пластъ на гнилата, чрезъ пластътъ на лѣжащиятъ подъ нея пѣсакъ въ пластътъ на слѣдующата гнилена кора до пластътъ, който лѣжи подъ тая гнила или до пѣсакътъ. А за да са не катурятъ стѣните на кладенецътъ, ние трѣба да спустиме въ него обикновени дървени прекладници или да го напълниме съ ситни камане.

Но какъ би то ни било, а изсушенното блато твърде тѣшко бива готово за оране, даже и за ливада; ако неговата почва е торфяниста, то тя изисква предварителна подготовка. Ние знаеме вече, че, по причина на недостаточния въздухъ, гниещите органически вѣщества въ блатата образуватъ особенни кислоти, които сж твърде вредителни за ползните на човѣкътъ растения. И така, ние сме длжжи най-напредъ да са погрижиме за унищожението на тие кислоти. Тѣхното присѣствие въ почвата ние можеме да откриеме съ слѣдующиятъ способъ: трѣба да земеме листе отъ червена велка и да ги вариме въ вода. Тая вода твърде скоро ще да добие синъ цвѣтъ. Ако въ тая вода вие спуснете едно малко парченце отъ горезазанната почва, то водата отъ синя ще да са преобрази на червена. Въ изсушенната почва, отъ дѣйствието на топлината и на слънечните лучи, входящите са въ нея кислоти, малко-помалко, сами по себѣ си изчезватъ или са сжединяватъ съ другите сжставни части на почвата и ставатъ безвредни, но тоя способъ е твърде небързъ. Ние можеме да унищожиме вредителното дѣйствие на тие кислоти много по-бързо. Въ тоя случай ние трѣба да посипеме почвата съ варъ или съ зола. Ако направиме това, то органическите кислоти ще да са сжединатъ съ варътъ или съ поташътъ, който са намира въ злата, и ще да станатъ безвредни. Трѣба да забѣлѣжиме още, че сплките торфянисти почви сж бѣдни съ органически вѣщества, слѣдователно за тѣхъ сѣко едно минерално размѣсване е твърде полезно. Ако блатото са изсушава съ открити протоци, то земята, която е добиена изъ каналете, трѣба да са натрупа на купове, да са даде време на гнелете да изгниятъ и послѣ да ги разхвъргаме по

повърхността или, ако съществуватъ малки ямици, то да ги насипеме съ тая пярстъ. Ако тая земя са оставя до протока, то пада въ него и не позволява на водата да върви свободно.

Къртичните и мховите ливаде сж твърде лошава пастбища и не даватъ почти никакво сѣно, но ако са употребли надъ тѣхъ нѣкой трудъ, то тие могатъ да бждатъ преобразовани съ доволно богати и плодородни полета. Ако нѣкоя ливада е мокра, то по-напредъ трѣба да я изсушиме съ протоци, а послѣ да раскопаеме къртичините. Ръчната работа съ лопати е за това дѣло твърде неспорна, слѣдователно ние трѣба да употребиме едно отъ земеделѣческите орудия, което са нарича къртичинъ резъ или конна лопата.

Устройството на тие орудия е твърде просто. Надъ двѣкофѣлна ось са прикрѣпѣна два дѣлагъ ковчегъ, който има три страни. Страната, която са намира камъ коньтъ, оставятъ открита, дното или предната частъ на ковчегътъ изострятъ и покриватъ го съ желѣзо, а още по-добре е, ако камъ свободниятъ край на ковчегътъ прикрѣпимъ желѣзна вѣща, у която едната страна да бжде изострѣна. На задната е приковано дървце, съ помощта на което вдушиятъ отзади работникъ спуща остриятъ край на ковчегътъ предъ къртичината, и когато къртичината бжде отрѣзана, то го повдига. Отрѣзаните съ тоя способ къртичини са натрупватъ на купъ, дѣто са оставятъ до тогава, дорде гнелете не изгниятъ окончателно; тогава тая земя може да са употребли или за улучшение на гнилестата и на пѣсачната почва или да са разхвърга по полето. Силно изкъртиченното или замжхналото поле е твърде лесно да бжде преобразено, ако дадеме на въздухътъ свобода да проникне въ почвата. За да исполниме желанието си, ние трѣба да разрѣжеме тая почва или нейниятъ къртичин или мхови покривъ. За тая цѣль са употребѣлява такава земеделѣческо орудие, което са нарича скарификаторъ или ливадно грѣбло. Скарификаторътъ е така сжщо грѣбло, но намѣсто жби той има отъ едната страна остри ножове, които разрѣзватъ земята и които даватъ на въздухътъ възможность да проникне въ почвата и да я направи по-дѣятелна, т. е. въ такавъ случай въ нея са захващатъ различни разложения, които до сега не сж са повдигали напредъ по причина на недостатокътъ отъ необходимиятъ

кислородъ. И така, ако разрѣзанната съ тоя способ къртична ливада са полѣе съ торна воденикавость или ако са посѣе съ зода и да са посѣятъ семена отъ нѣкоя полезна трева, напримѣръ, отъ кждравка (*Phleum pratense*), то тая ливада ще да ни даде твърде изобилно сѣно.

И его ние са опознахме съ това, какъ можеме понѣкогашъ отъ безполезните, а понѣкогашъ даже и отъ вредителните почви, да направиме полезни ниви и ливаде. Ние знаеме, че малко плодovitите почви ние можеме да преобразиме на повече плодородни, но за това ние сме длжни по-напредъ да знаеме причините, по които тая или оная почва е неплодородна и защо на една растатъ само нехелни кисели тревы, а на друга са развива роскошна растителность; трѣба да знаеме защо едно растение на една почва са развива добре, а на друга лошаво. Тие познания ни дава науката. Нашиятъ собственъ опитъ и опитете на нашите бащи и дѣди, въ тоя случай, оставатъ недостаточни, защото тие сж твърде ограничени. Той не може да бжде полезенъ на сѣко мѣсто и въ сѣко време. Науката така сжщо са ползува отъ тие опити, но учените хора, като видатъ нѣщо и като забѣлѣжатъ нѣщо, записватъ своите забѣлѣжки, които сжставляватъ цѣли хлѣди различни опити и разгѣдватъ са въ продължението на цѣли столѣтия. Тие опити са разгѣдватъ и изслѣдватъ и въ тѣхъ учените узнаватъ причините на различни явления, които ние само забѣлѣжаваме, но на които не знаеме причините. Въ тая кнѣжка азъ са постаряхъ, до колкото е възможно, да ви опознаа съ опова, щото е познато въ науката за почвата.

#### СИВРИЦА (phylloxera).

Сиврицата е единъ видъ бубулечка, която са появява отъ време-на-време въ лозята и опустошава ги. Разказвае сж ни, напримѣръ, за свищовските лозя, въ които са е появяла тая вредителна бубулечка, че много пъти тя е правила голѣми повреди. Много европейски вѣстници сж са пълнили до сега съ оплаквания отъ тая вредителна бубулечка, но до скоро не бѣше изнамѣрено никакво срѣдство, съ което би могло да я унищожатъ.

Тие дни прочетохмъ въ нѣкои европейски вѣстници, че учениятъ французинъ Люма, химистъ, членъ на академията, са е трудилъ почти цѣла година да ярави опити и да тър-

сръдства за истрѣблението на тая вредна бубуличка. Преди нѣколко недѣли Дюма явилъ на предсѣдателя на французската република, че опитите, които е той направилъ за истрѣблението на сиврицата, сполучни и че сръдствата, които ще да поръчи за това, сж, безъ никакво съмнѣние, сигурни. Само по себѣ си са разбѣче тая вѣсть е зарадила цѣла Франция, то въ тая земя винарството е единъ отъ главните клонове на ступанската промисленостъ, а тая вредителна бубуличка правила страшни повреди на тамошните

и при първото появлението на сиврицата по-първите французски лозаре и химици напанае вече да търсатъ сръдства, съ които може да истрѣбятъ тая толкова вредна за лозята бубуличка, но до Дюма трѣбението отъ тѣхъ сръдства сж дѣйствително много по-силно, отъ колкото е трѣба, и като сж убивае сиврицата, убива сж въ сжщото време и чукантъ на лозата. Миналата година презъ мѣсець Юния тя задалъ въпросъ въ засѣданието на акадѣмичната, да ли не би било добре да са направятъ единъ опитъ за истрѣблението на вредителното животно, като са употребятъ за сръдство отъ алкалии и отъ въжглененъ мѣуръ, защото, по неговото мнѣние, тая смѣсь може да умори сѣка една бубуличка, щомъ тя са доближи до нея, безъ да вреди ни най-малко на растеніята. Предложението на Дюма са приело съ благодарение, и то именно за това, защото предложението сръдство не излазяло скъпо, ако приготвяло повсѣче. Тая смѣсь, която са отговаряла много лесно, са сжстои отъ въжгленъ, отъ симпуръ и отъ алкалии.

Това предложение занимало Дюма се по-малко повсѣче, така щото въ сѣко отъ засѣданията на ученото дружество, той жѣлъ да добие отговоръ на своето питанье. Предложилъ даже и на правителството да погрижи колкото са може по-скоро за истрѣблението на това зло. И наистина, правителството опредѣлило за това отдѣлна комисию, на която на челото билъ самъ Дюма, и вѣдало на сичките областни началници и официалните (правителствени) вѣстници да поддържатъ тая комисию. Първото дѣло на комисию било да направятъ опити съ разни сръдства, които намѣрила за сръдство, и то най-напредъ по оние мѣста, гдето сиврицата опустошавала лозята най-много. Комисиюта испроводила отъ своето икономически агенти на сѣкаде, а желѣзническите власти имъ дозволили да пътуватъ въ всички безплатно. Дюма поръчилъ въ всички фабрики да му приготвятъ по-голямъ количества отъ гореканната смѣсь и раз-

давать я на оние, които биле отрѣдени да идатъ въ различни мѣста и да правятъ опити за истрѣблението на сиврицата. Като са завършили отъ пътуванието си, тие вѣщи маже извѣстие академията едногласно, че лѣкътъ за истрѣблението на вредителната бубуличка е сполученъ и сигуренъ, т. е. че той тутакси уморява сѣка една бубуличка: а колкото за чукантъ на лозата, смѣсьта не само че му не причиняла никаква повреда, но още го наторяла и дава му сила, защото въ нея са намирила алкалична соль, която е полезна за растеніята. Най-много опити сж са направиле около Авиньонъ, Монпелье и Женева.

Да видиме сега какъ са употребявала тая смѣсь въ лозата. Това е много лесна работа. Приготвената смѣсь са посипва по земята около чукантъ на лозата. Дждѣтъ, или ако нѣма дждѣтъ поливката, разлага тоя прахъ и докарва го до корѣните. Щомъ тая смѣсь допре до корѣните, то сиврицата умира тутакси.

За да са запази нѣкой новъ садъ (младозе) отъ сиврицата, ако тя са намирила вече въ околната, ние трѣба да употребимъ тоя лѣкъ баремъ два пѣти презъ годината, и то пролѣтъ и есень. Но защото корѣните на младите лозя сж слаби, то не трѣба да посипваме твърде много отъ тая смѣсь.

Но по оние стари лозя, които са намиратъ въ такива околии, дѣто има сиврица, но не са е още размножила, ние трѣба да употребимъ Дюмовото сръдство заедно съ тореніето. При сѣки чуканъ са насипва отъ рѣчената смѣсь, а послѣ това са покрива съ торъ.

Това е накратко сичко, що е открилъ до сега Дюма заедно съ своите другаре за истрѣблението на сиврицата. Ако французското правителство настоя да са извършатъ сичките нарѣдби и повѣления за истрѣблението на тая вредителна бубуличка, то твърде скоро тя ще да са изгуби не само изъ Франция, но и изъ цѣла Европа. Ние мислимъ, че тая смѣсь ще да са приготви много и ще да са распрати и по насъ за проданъ.

## ОБИРАНИЕ И СУШЕНИЕ НА ОВОЩИЯТА.

По насъ има много и разнообразни овоща, но ние не знаемъ да са ползуваме отъ тѣхъ така, както са ползуватъ другите народи. Но както и да е, а не би било излишно, ако ви разкажеме нѣколко правила за обиранието и за сушеніето на овощията.

Главното, на което трѣба да са внимава, когато са събиратъ овощията, е щото тие да бждатъ съвършено узрѣли, но никакъ не презрѣли. Както неузрѣлите, така и презрѣлите или гнилите овоща сж вредителни.

Когато са бератъ овощията, то преди сичко трѣба да са глѣда, щото да са не натър-

тятъ, защото въ такъв случай тие изгубватъ хубавицата си, трайнието си и вкусътъ си.

Овощията, както знаеме, сж вкусни, сладки и расхладителни, а сичкото това бива отъ сахарта и отъ овощните киселини, които са намиратъ въ овощията. Изъ между сичките тие овощни киселини, ние трѣба да спомѣнеме само за най-главната, т. е. за ябълчната киселина, която са вамира почти въ сичките кисели овощия, като напримѣръ, въ ябалките, въ дюлите и пр. Овощията са ѣдатъ или несушени и неварени, или варени и сушени. Варените овощия ние наричаме хощафъ.

Когато ние желаеме да изсушиме овощия и да ги приготвиме за презъ зимата, то трѣба да сжблюдаваме слѣдующите правила:

1. Тие овощия трѣба да бждатъ сжвършено зрѣли, защото само въ такъв случай ние можеме да увардиме природната имъ меризма и сладостъ.

2. Овощията трѣба да бждатъ чисти, здрави и отъжнъ сжвѣтъ сухи преди да са туратъ въ сушилицата. Най-добре е да ги туриме въ торби или въ човале и да ги качиме на сухъ таванъ или да ги внесеме въ нѣкоя суха стая, за да не плѣсенеятъ и да не червясатъ.

3. Сушилниците (пещите), въ които са сушатъ овощията, трѣба да бждатъ такива, щото въ тѣхъ да не влиза димъ.

Много по-добре е, щото едрите сливи да са бератъ съ рѣце, или да са отжриватъ съ нѣщо така, щото да са не пукатъ. Сливите трѣба да са бератъ само тогава, когато времето е хубаво. Набранните сливи са турятъ и разрѣждатъ на рогозки или на дѣски и оставятъ са отъ 2 до 3 дена на такова мѣсто, дѣто духа вѣтаръ, а послѣ са турятъ въ сушилиците да сжхнатъ. Ако сливите са оставатъ на въздухътъ да посжхнатъ, преди да са туратъ въ сушилиците, то нещатъ да са напукатъ и сокътъ имъ неще да истече. Освѣтъ това, тие щатъ по-скоро и да изсжхнатъ. Още по-скоро сливите могатъ да изсжхнатъ въ такъв случай, ако са туратъ въ нѣкое корито или каца и да са попаратъ съ зварѣла вода, а като са изцѣдатъ и изсушатъ на въздухътъ, да са туратъ въ сушилицата. Такива сливи биватъ по-мѣснати и по-вкусни.

Сички видове ябалки, круши и праскви могатъ да са сушатъ. Но тие овощия биватъ много по-добри, ако, като поемѣкнатъ, са туратъ въ врѣла вода и да са оставатъ малко да поварятъ. Когато истинатъ, то поедрите трѣба да са наръжатъ на четири или на повече части, а дръбните да са оставатъ цѣли, но семето имъ да са изхвърли. Послѣ това да са туратъ въ пещта, но да са не оставатъ да закжнатъ много, а да са

извадатъ и да са туратъ на слжнце или на въздухътъ да изсжхнатъ.

Преди четири години въ една дописка изъ Травна, която бѣше напечатана въ в. Турция, са говореше, че ябалките биле родиле по оние мѣста твърде много. Дописникътъ питаше редакцията: „освѣтъ за ѣденіе, за какво друго би могле да са употребатъ ябалките?“. Може би и тая година по много мѣста у насъ ще да са родатъ изобилно ябалките и крушите. Освѣтъ за ѣденіе и сушеніе, ябалките и крушите могатъ да са употребатъ и за друго, т. е. може да са направятъ отъ тѣхъ вино, което са нарича ябълчно и крушево вино. Да кажеме най-напредъ какъ са прави ябълчното вино.

За да са направятъ вино отъ ябалки, ябалките трѣба най-напредъ да са смачкатъ, послѣ да са прецѣдатъ и най-послѣ изцѣдениятъ сокъ да преври, както ври и новото вино.

Ябалките обикновенно са смачкватъ въ дървени или въ каменени сѣдове. По нѣкои страни за това употребяватъ преси (стискала) или хромели. Когато ябалките са смачкатъ, то трѣба да са оставатъ да постоятъ отъ 10 до 12 часа. Въ това време тие ставатъ вжжжлти, слѣдователно и сокътъ имъ става такавъ. Послѣ това слѣдува изцѣжданието. Както са изцѣжда и отдѣля мѣстятъ отъ пращините, така сжщо са поставява и съ ябълчното вино. Но преди или подиръ изцѣжданието си, смачканните ябалки са поливатъ съ малко вода. Ако искаме да наѣмемъ вода отъ като са изцѣдатъ веднашъ ябалките, то на 50 оки ябалчени пращини са налива около 10 оки. А защото въ ябълчния сокъ нѣма повече отъ 12 — 13 на стотѣхъ сахаръ, който слѣдъ прекипяванието на сокътъ са преобрѣща на спиртъ, който бива такожде малко, за това е добре преди врѣнието на ябълчния сокъ да са тури и малко сахаръ. Послѣ нѣколко дни ябълчния сокъ захваща да ври или да кипи така сжщо, както и новото отъ грозде вино. Като премине главното врѣние, което обикновенно трае единъ месѣцъ, то ябълчното вино трѣба да са преточи въ други по-малки бжчви, въ които са изхвършва тихото врѣние, и въ тие бжчви то стои до тогава, дорде захване да са употребява за пиеніе.

Крушевото вино са различава отъ ябълчното по своята меризма и по вкусътъ. Крушевото вино са приготвява сжщо така, както и ябълчното. По нѣкои страни доволно чѣсто смѣсватъ ябалки и круши заедно и правятъ ябълчно-крушево вино. И на крушевото вино, преди врѣнието, трѣба да са турятъ по малко сахаръ.

Г-лъ Ив. Х. Подоровъ, учит. въ Жеравна, благоволитъ да подари едно год. тѣч. отъ „Ступанъ“ за родното си мѣсто Вебрево (Търновско).